

LA MOTHE LE VAYER: Η ΑΡΕΤΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Ἡ δυτική Εὐρώπη δοκιμάζεται στὸν δέκατο ἑβδόμο αἰῶνα ἀπὸ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀστάθεια καὶ οἱ παραδοσιακὲς ἀξίες ἀρχίζουν ν' ἀμφισβητοῦνται¹. Στὴν προσπάθεια ν' ἀποδεσμευθεῖ ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ καθοδήγηση, ἐντάσσεται, στὸ μεταίχμιο τοῦ ἀναγεννησιακοῦ οὐμανισμοῦ καὶ τοῦ διαφωτισμοῦ, ἡ ἀρχαιογνωσία τοῦ κλασικισμοῦ. Ἐκφράζονται ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἱκανότητα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια². Ὁ σκεπτικισμὸς ἀρχικὰ στὴ Γαλλία καὶ ἀργότερα μὲ τοὺς Spinoza καὶ Hume δὲν συνιστοῦσε ἀπλὴ ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου προβληματισμοῦ. Ὑπῆρξε ἓνα ρεῦμα ἰδεῶν συμπαγὲς τόσο στὸ θεωρητικὸ ὅσο καὶ στὸ ἠθικὸ ἐπίπεδο, γιὰ τὸ ὁποῖο γίνονται σήμερα προσπάθειες νὰ κατανοηθοῦν καλύτερα ὁρισμένες πτυχές του. Στὸ περιβάλλον τοῦ γαλλικοῦ σκεπτικισμοῦ διαμορφώνεται τὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ François de La Mothe Le Vayer (Παρίσι 1588-1672)³, ὁ ὁποῖος συνδυάζει τὸν παράλληλο βίον τοῦ αὐλικοῦ καὶ τοῦ ἐλευθερόφρονος λογίου (libertin érudit), τοῦ ὁποῖου οἱ θεωρητικὲς ἐνασχολήσεις συναρθρώθηκαν γύρω ἀπὸ τὶς προϋποθέσεις μιᾶς πολιτισμικῆς ἀνανέωσης⁴. Ἡ στάση του ὡς προδρομικοῦ ἐκφραστῆ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος διαθέτει πολλαπλὸ συμβολισμό καὶ τὰ συγγράμματά του κατοπτρίζουν ἓνα ἀπὸ τὰ αἰνιγματικότερα πνεύματα τοῦ γαλλικοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνα⁵.

1. Jean-Claude ARNOULD (ἐκδ.), *Tourments, doutes et ruptures dans l'Europe des XVIe et XVIIe siècles. Actes du Colloque organisé par l'Université de Nancy, 25-27 novembre 1993*, Paris, Honoré Champion, 1995 (collection Colloques, congrès et conférences sur la Renaissance, 2).

2. Αὐγουστοῦ ΜΠΑΓΙΟΝΑ, *Ἡ φιλοσοφία στὸν 17ο αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 48, André ROBINET, *La pensée à l'âge classique*, Paris, P.U.F., 1981² (collection Que sais-je?). Πβ. καὶ Christian BELIN, *La conversation intérieure: la méditation en France au XVIe siècle*, Paris, Champion, 2002 (collection Lumière classique, 42).

3. Πβ. τὴ βιογραφία του ἀπὸ τὴν Florence-Louise WICKELGREN, *La Mothe Le Vayer. Sa vie et son œuvre*, Paris, Pierre André, 1934. Ὑπῆρξε νομομαθὴς καὶ ἔγραψε διάφορα ἔργα πολιτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου· τὸ 1639, ἐκλέχθηκε μέλος τῆς νεοσύστατης τότε Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, μὲ ἄμεσο διάδοχό του τὸν Ρακίνα. Διετέλεσε παιδαγωγὸς τοῦ Philippe δούκα τοῦ Ανζου, μετέπειτα δούκα τῆς Ὁρλεάνης, ἀδελφοῦ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἔχει στὸ ἐνεργητικὸ του διάφορες πραγματείες, γραμμένες γιὰ διδακτικοὺς σκοποὺς.

4. Jonathan I. ISRAEL, *Radical Enlightenment Philosophy and the Making of Modernity, 1650-1750*, Oxford, Oxford University Press, 2001 σσ. 15, 654, 697.

5. Ἀναφορικὰ μὲ τὸν σκεπτικισμὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνα, βλ. Gianni PAGANINI, *Sceptsi moderna. Interpretazioni dello scetticismo de Charron a Hume*, Cosenza, Il Busento, 1991. Δὲν συναντοῦμε εὐνοϊκὰ σχόλια γιὰ τὸν La Mothe Le Vayer στὸ ἔργο τοῦ Richard H. POPKIN, *The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza*, Berkeley, University of California Press, 1979, XXII+333 σσ. [γαλλικὴ ἀπόδοση ἀπὸ τὴν Christine HIVET μὲ τὸν τίτλο: *Histoire du scepticisme d'Érasme à Spinoza*, Paris, P.U.F., 1995]· στὴν σελίδα 137 τῆς γαλλικῆς μετάφρασης, ὁ POPKIN τὸν θεωρεῖ ὡς ἓναν «Montaigne insipide» καὶ στὴν σελίδα 141 ἀναφερόμενος στὸν χριστιανισμό του, τὸν χαρακτηρίζει ὡς «irrationnel» καὶ «antirationalnel».

Φίλος του Μολιέρου αλλά και του Boileau, ανήκε στον κύκλο του Pierre Gassendi, χωρίς να ασπάζεται όμως τον επικουρισμό του⁶. Θέλοντας να συγκεράσει τον χριστιανισμό με την αρχαία κλασική φιλοσοφία, ο La Mothe Le Vayer χαρακτηρίζει τον εαυτό του, μέσα στην ευρύτερη σκεπτικιστική παράδοση, «χριστιανό σκεπτικιστή»⁷. Διαχωρίζει ο ίδιος την τοποθέτησή του αναφορικά με άλλους ελευθερόφρονες, οι οποίοι, αντιθεολογικοί και αντιθησκευόμενοι, προσανατολίζονται προς την άθεϊα και τον υλισμό⁸. Στα ίχνη του Montaigne⁹ και μέσα από τους μαιάνδρους του πολυσύνθετου στοχασμού του, ο La Mothe Le Vayer μάς παγιδεύει, ωστόσο, σε μίαν άβεβαιότητα για το αληθινό φιλοσοφικό του πιστεύω¹⁰. αποκομίζει κανείς την εντύπωση, ότι δεν πιστεύει στον Θεό ούτε του συναισθήματος, ούτε του ορθολογισμού, αλλά σ' εκείνον στον όποιον οδηγούμαστε από την ίδια την αμφιβολία¹¹. Θεωρείται, ότι εκπροσωπεί μία τάση της γαλλικής αριστοκρατίας να απελευθερωθεί ήθικά από τα δόγματα και τις απαγορεύσεις της Καθολικής Εκκλησίας.

Από μελετητές, που έχουν ενσκήψει στο έργο του, έχει υποστηριχθεί, ότι εκπροσωπεί αντικρουόμενες όψεις του γαλλικού κλασικισμού και προσπάθησε να μετατρέψει την άβεβαιότητα σε γόνιμο τρόπο του σκέπτεσθαι¹². Έξάλλου, ο γαλλικός σκεπτικισμός έχει αποτελέσει, τον τελευταίο καιρό, αντικείμενο σημαντικών συνθετικών εργασιών από μία

6. Antonina M. ALBERTI, *Sensazione e realtà. Epicuro e Gassendi*, Φλωρεντία, Leo S. Olschki Editore, 1988.

7. Αναλυτικότερα, στο πλαίσιο των συγχρόνων συζητήσεων σχετικά με το θέμα του χριστιανικού σκεπτικισμού του La Mothe Le Vayer, βλ. τα έξης άρθρα: Jean-Michel GROS, *Le masque du «scepticisme chrétien» chez La Mothe Le Vayer, Libertinage et philosophie au XVIIe siècle*, 5, 2001, σσ. 83-98. Jean-Pierre CAVAILLÉ, *La Mothe Le Vayer. Libertinage et politique dans le Dialogue traitant de la politique sceptiquement, Materia actiosa. Antiquité, âge classique, Lumières, Mélanges Olivier Bloch*, Paris, H. Champion, 2000, σσ. 121-144. Jean-Pierre CAVAILLÉ, *Descartes et les sceptiques modernes: une culture de la tromperie*, στο συλλογικό έργο Pierre-François MOREAU (έκδ.), *Le retour des philosophies antiques à l'âge classique. Le scepticisme au XVIe et au XVIIe siècle*, τ. 2ος, Paris, Albin Michel, 2001, σσ. 334-347.

8. Βλ. τη διδακτορική διατριβή του René PINTARD, *Le libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle*, Paris, Boivin, 1943 [επανέκδοση με καινούργιο εισαγωγικό κείμενο και σχόλια, Γενεύη, Slatkine Reprints, 1983]. Πβ. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *La Mothe Le Vayer, Gassendi, Guy Patin. Études de bibliographie et de critique suivies de textes inédits de Guy Patin*, Paris, Boivin, 1943. Πιο πρόσφατα έχουμε τη μονογραφία της Françoise CHARLES-DAUBERT, *Les libertins érudits en France au XVIIe siècle*, Paris, P.U.F., 1998 (collection Philosophies, 106).

9. Frédéric BRAHAMI, *Le travail du scepticisme. Montaigne, Bayle, Hume*, Paris, P.U.F., 2001 (coll. Pratiques théoriques).

10. Giovanni RUOCCO, *La raison humaine dans le scepticisme de la Mothe Le Vayer*, Alain MOTHU (έκδ.), *Révolution scientifique et libertinage*, Bruxelles, Brepols, 2000, σσ. 117-146.

11. Πβ. και την πρόσφατη διατριβή του Joseph BEAUDE, *La crise culturelle au début du XVIIe siècle et le problème de Dieu*, Université Paris IV, σ. 570.

12. Μεταξύ αυτών θα μπορούσα ν' αναφερθούν οι ακόλουθες συμβολές: Philippe-Joseph SALAZAR, «*La divine sceptique*». *Éthique et rhétorique au 17e siècle. Autour de La Mothe Le Vayer*, Tübingen, G. Narr, 2000 (coll. Études littéraires françaises, 68), Sylvia GIOCANTI, *Penser l'irrésolution. Montaigne, Pascal, La Mothe Le Vayer. Trois itinéraires* (διδακτορική διατριβή), Paris, Honoré Champion, 2001, πρώτο μέρος, κεφάλαιο III: «De l'irrésolution à l'irreligion». Πβ. Jean-Pierre CAVAILLÉ, *Scepticisme, tromperie et mensonge chez La Mothe le Vayer et Descartes*, στο συλλογικό έργο Gianni PAGANINI (έκδ.), *The Return of Scepticism. From Hobbes and Descartes to Bayle*, Dordrecht-Boston-London, Kluwer, 2003, σσ. 115-131.

πλειάδα νεωτέρων έρευνητών, που αντικρούουν προγενέστερες αναζητήσεις, όπως εκείνες των R. Pintard και H. Porpin, και οι όποιοι δοκιμάζουν να εισάγουν εναλλακτικές θεωρήσεις για μία καινούργια ανάγνωση των Γάλλων σκεπτικιστών¹³. Στην προσπάθεια να κατανηθεί καλύτερα ή συνεκτικότητα του στοχασμού των εκπροσώπων του κινήματος αυτού, που θεωρείται ως πρώτη εκδήλωση της νεωτερικότητας, αναδύονται έρωτήματα κυρίως για το θρησκευτικό υπόβαθρο των συζητήσεών τους: κατά πόσο δηλαδή μπορούν να χαρακτηρισθούν ως συγκαλυμμένοι άθεοι, οι όποιοι, υπό το πνεύμα της κριτικής, προσπαθούν να διαχωρίσουν την πίστη από τη φιλοσοφία¹⁴. Ένδιαφέροντα κεφάλαια στη διερεύνηση του νεώτερου σκεπτικισμού αποτελούν ή διαδρομή της γαλλικής φιλοσοφίας και ό προσδιορισμός της διασύνδεσής του με κινήματα του δεκάτου όγδόου αιώνα, όπως π.χ. ό ύλισμός των Έγκυκλοπαιδιστών.

Παρ' όλο που ό νεώτερος σκεπτικισμός συνδέεται άμεσα με την ανανεωτική κίνηση για τη μελέτη των φιλοσοφικών σχημάτων της Άρχαιότητας¹⁵ και στη μακραίωνη ευρωπαϊκή διαμάχη Άρχαίων και Νεωτέρων¹⁶ ό La Mothe Le Vayer συντάσσεται υπέρ των Άρχαίων, τό ενδιαφέρον του για την έλληνική φιλοσοφία και γραμματεία, δέν έχει ως τώρα γίνει, από όσο γνωρίζουμε, αντικείμενο ξεχωριστής μελέτης. Άς σημειωθεί, ότι δέν συναντούμε δίλημμα πνευματικού αυτόπροσδιορισμού στον La Mothe Le Vayer, ό όποιος υποδεικνύει την ανάγκη να αποκατασταθεί μία πραγματική σχέση μεταξύ της γαλλικής παιδείας και των Άρχαίων, χωρίς αυτό να συνεπάγεται ανάγκη επιλογής μεταξύ της νεώτερης και της αρχαίας γραμματείας.

Ειδικότερα, θά μās άπασχολήσει εδώ ή πραγματεία του La Mothe Le Vayer, *De la vertu des païens*, άφιερωμένη στον προστάτη του καρδινάλιο δούκα de Richelieu, ή όποία πρωτοδημοσιεύθηκε τό 1641¹⁷. Οι είδωλόατρες, κατά τον La Mothe Le Vayer, είναι κυρίως οι Άρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι, οι όποιοι άσχολήθηκαν με ζητήματα της ήθικης· μερικοί

13. Έκτός από τον La Mothe Le Vayer, μπορούμε ν' αναφέρουμε τά όνόματα των: Gassendi, Guy Pantin, Naudé, Cyrano de Bergerac, Bussy-Rabutin, Saint-Évremond, Théophile de Viau, P. Bayle, Fontenelle. Βλ. Jacques-François DENIS, *Sceptiques ou libertins de la première moitié du XVIIe siècle. Gassendi, Gabriel Naudé, Guy Patin, Lamothe-Levayer, Cyrano de Bergerac*, Genève, Slatkine Reprints, 1970.

14. J.-M. GROS, Y a-t-il un athéisme libertin?, στο συλλογικό έργο E. CHUBILLEAU-E. PUISAIS (έκδ.), *Les athéismes philosophiques*, Paris, Kimé, 2001, σσ. 47-61. Βλ. επίσης Gianluca MORI, L'athée et le masque: XVIIe-XVIIIe siècle, *Libertinage et philosophie au XVIe siècle* 5, 2001, σσ. 171-187.

15. Αναφέρομαι κυρίως στους δύο συλλογικούς τόμους υπό την διεύθυνση του Pierre-François MOREAU, *Le retour des philosophies antiques à l'âge classique. I: Le stoïcisme au XVIe et au XVIIe siècle και II: Le scepticisme au XVIe et au XVIIe siècle*, Paris, Albin Michel, 1999-2001. Βλ. και τό τεύχος 5, 2003, του περιοδικού *Libertinage et Philosophie au XVIIe siècle* με κεντρικό θέμα: La résurgence des philosophies antiques.

16. Marc FUMAROLI, *La querelle des Anciens et des Modernes XVIe-XVIIe siècles, précédé de Les abeilles et les araignées, suivi d'une postface de Jean-Robert ARMOGATHE*, Paris, Gallimard-Folio, 2001.

17. Η πραγματεία αυτή είχε, έξι χρόνια αργότερα, τό 1647, και δεύτερη έκδοση, έπαυξημένη και συμπληρωμένη με σχόλια. Μία πρόσφατη κριτική επανέκδοσή του πραγματοποιήθηκε από τον Jacques PRÉVOT στη σειρά της Bibliothèque de la Pléiade, ειδικότερα στον δεύτερο τόμο των *Libertins du XVIIe siècle. Édition établie, présentée et annotée*, Paris, Gallimard, 2004, 3-215. Οι παραπομπές μας γίνονται με βάση αυτήν την έκδοση.

διακρίνονται για την ευσέβειά τους στον Θεό και βρίσκονται για τὸν λόγο αὐτὸν ἐγγύτερα στὰ διδάγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας¹⁸. Στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ La Mothe Le Vayer τοὺς συμπεριλαμβάνει στὸ σύνολο τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας καὶ ἐναποθέτει ἓνα ζήτημα, στὸ ὁποῖο εἶχε δώσει τελικὴ λύση ἡ Σύνοδος τοῦ Trento. Τοὺς ἐπανατοποθετεῖ στὸ σύνολο τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας, χωρὶς νὰ συµμερίζεται τὶς προκαταλήψεις τῆς παραδοσιακῆς θρησκείας, ἐπικαλούμενος κατὰ κάποιον τρόπο τὴν κλασικὴ σοφία.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ εἰδωλολάτρη δὲν προσδίδει τὴν σημασία τοῦ ἄθεου στὴν κριτικὴ ἀποτίμηση τοῦ La Mothe Le Vayer, ἀλλ' οὔτε καὶ μᾶς προϋδεάζει γιὰ τὶς ἀπόψεις του σχετικὰ μὲ τὰ ἀρχαῖα ἠθικὰ συστήματα. Ὁ ἠθικὸς του ρεαλισμὸς τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀρετὴ, ἐκεῖ ὅπου σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ἀπουσιάζει. Δὲν θεωρεῖ ἀπαραίτητη τὴν πίστη γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς οὔτε τὴ θρησκεία γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῆς ἀρετῆς. Ἡ προσπάθειά του αὐτὴ, μὲ τὴν ὁποία διασπᾶται ἡ παραδοσιακὴ χριστιανικὴ πολιτισμικὴ παράδοση καὶ ἀποκαθίστανται ἠθικὰ ὀρισμένοι ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, διαρθρώνεται κυρίως κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀντίθεσης δογματισμοῦ καὶ σκεπτικισμοῦ. Ἐπιδιώκει νὰ μελετήσει, κατὰ πόσον οἱ Ἀρχαῖοι θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν ἐνάρετοι καὶ εὐσεβεῖς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο, ὅπως ὁ ἴδιος διευκρινίζει σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του, ἀποδέχονται οἱ περισσότεροι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Οἱ τρόποι τοῦ βίου τὸν ἀπασχολοῦν περισσότερο ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς θρησκευτικὲς ἀρχές.

Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Descartes, ὁ ὁποῖος προχωρεῖ στοὺς φιλοσοφικοὺς του διαλογισμοὺς μὲ βάση τὴν αὐτοσυνειδησία, ὁ La Mothe Le Vayer οὐσιαστικὰ ἐμφανίζεται ἔμμεσα συγκαλυμμένος ἀπὸ ἀπόψεις ἄλλων συγγραφέων μὲ ἀποδεδειγμένο θρησκευτικὸ κῦρος, γεγονὸς ποὺ τοῦ προσδίδει ἓνα στοιχεῖο ἀμεροληψίας. Συνεπῶς, ἡ προοπτικὴ του δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς χριστιανικῆς πίστεως· ἐγκαταλείπει κυρίως τὴν ἀριστοτελικὴ σχολαστικὴ φιλοσοφία καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα ἀκολουθεῖ τοὺς συλλογισμοὺς τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου¹⁹. Κεντρικὴ του θέση στὸ θέμα τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς εἶναι, ὅτι τὸ περιεχόμενό της δὲν μπορεῖ νὰ καθορισθεῖ ἀπόλυτα καὶ συνεπῶς μεταβάλλεται ἀνάλογα μὲ τὶς ἐποχές καὶ τοὺς ἀνθρώπους· γεγονὸς τὸ ὁποῖο ἐμποδίζει στὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ ἐναρέτου, ἀφοῦ, ὅπως ὑποστηρίζει, ἀκόμη καὶ τὸ χριστιανικὸ δόγμα δὲν ἔχει τελείως ξεκαθαρίσει τὸ θέμα²⁰. Ἐνυπάρχει ἐπίσης στὸν La Mothe Le Vayer ἡ ἀποψη γιὰ τὴν πίστη τοῦ ἀνθρώπου στὸν φυσικὸ νόμο καὶ στὸ φυσικὸ καλὸ, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀναγνώριση δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἀπουσία τῆς χριστιανικῆς πίστεως· ἀλλὰ οὔτε πιστεύει, ὅτι ὁ φωτισμὸς τοῦ ἀνθρώπινου λογικοῦ μπορεῖ νὰ εἶναι τόσο λίγος, ὥστε ἓνας ἄπιστος νὰ μὴν μπορεῖ νὰ διακρίνει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ συνεπῶς νὰ μὴν εἶναι ἐνάρετος:

«Tout le bien de la nature ne se trouve pas si corrompu par l'infidélité, ni la lumière de l'entendement si absolument offusquée, qu'un païen ne puisse encore reconnaître ce qui est vrai et se porter au bien ensuite. C'est pourquoi comme les fidèles ne laissent pas d'être assez souvent vicieux, il n'est pas impossible non plus qu'un infidèle ne puisse exercer quelques vertus, quoiqu'elles ne soient pas accompagnées du mérite que donne la grâce qui vient de la foi»²¹.

18. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 133.

19. Στὸ *De la vertu des païens* ἀπαντᾷ στὸ ἔργο Augustinus τοῦ Cornelius JANSEN ἢ JANSENIUS, παίρνοντας ἔτσι ἀνοιχτὰ μέρος στὴν πολεμικὴ κατὰ τοῦ γιανσενισμοῦ, ποὺ θὰ καταδικασθεῖ τὸ 1653 ἀπὸ τὸν πάπα Ἰννοκέντιο τὸν ἐνδέκατο καὶ τὸ 1656 ἀπὸ τὸν πάπα Ἀλέξανδρο τὸν ἕκτο.

20. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σσ. 5 κ. ἐξ.

21. *Ἐνθ' ἀν.*, σ. 6.

Ἀκόμη, αναγνωρίζει ότι στο ίδιο πρόσωπο μπορεί να συνυπάρχουν ἀρετή και κακία, όπως π.χ. στον Ἰουλιανὸ τὸν Παραβάτη:

«La doctrine des mœurs souffre qu'on considère le bien et le mal dans un même sujet. Et si une pierre préciseuse ne perd rien de son prix pour être tombée entre les mains d'un voleur, la vertu a ce privilège de se faire admirer en quelque lieu qu'elle soit, et d'être vertu même sur le front d'un apostat encore qu'elle n'y reluisse que pour éclairer sa condamnation»²².

Μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ La Mothe Le Vayer χρησιμοποιεῖ ἐκλεκτικὴ μέθοδο στὴν ἱστορικὴ του αὐτὴ διερεύνηση· ὑποστηρίζει, ὅτι ὅλα τὰ ἠθικὰ συστήματα ἐνέχουν συστατικά ἀλήθειας καὶ ἐπιλέγει στὴν ἀνάλυσή του τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς δώσουν τελικὰ μία συνολικὴ εἰκόνα ἐκείνου ποὺ θέλει ν' ἀποδείξει. Ἡ πορεία του ὁμως πρὸς τὴν ἀλήθεια δὲν συνεπάγεται ἐκείνη πρὸς τὴν βεβαιότητα²³. Εἶναι φανερό, ὅτι βρισκόμαστε, ὅπωςδήποτε, μπροστὰ σὲ μία χριστιανικὴ ἀνάγνωση τῆς ἀρχαίας ἠθικῆς φιλοσοφίας· τὴν πλούσια ἐπιχειρηματολογία του τεκμηρώνει πάντοτε μὲ γνώμες τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καθὼς καὶ ἀρχαίων ἱστοριογράφων, οἱ ὁποῖες ἐνισχύουν τὶς δικές του ἀπόψεις· καταλήγει στὸ ἐξῆς ἐνδιαφέρον συμπέρασμα:

«Aussi n'y a-t-il eu aucun des Pères de l'Église qui ait fait difficulté de parler, quand l'occasion s'en est présentée, de la prudence d'Ulysse, de la force d'Achille, de la justice d'Aristide, ou de la tempérance de Scipion... Les Pères ont encore souvent parlé ainsi faisant comparaison des vertus morales ou intellectuelles des idolâtres aux vertus infuses des chrétiens, que Dieu inspire avec sa grâce surnaturelle, et auprès desquelles les premières paraissent imparfaites et comme de faux aloi»²⁴.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, ὁ La Mothe Le Vayer ἐστιάζει τὶς ἀναζητήσεις του στὴν ἠθικὴ συμπεριφορὰ καὶ στὶς ἀδυναμίες τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ὡς ἐκφραστῶν μιᾶς ἠθικότητας, ἡ ὁποία καλύπτεται πολλὲς φορὲς ἀπὸ ἓνα προσωπεῖο. Οἱ πράξεις τῶν φιλοσόφων ἀξιολογοῦνται σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχές τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὶς ὁποῖες προσαρμόζει ἀνάλογα σὲ κάθε περίπτωσι, χρησιμοποιώντας, μὲ λεπτὴ εἰρωνεία, θέσεις μεταξὺ τῶν ἀντιφατικῶν· ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι κοινὸς καὶ σὲ ἄλλα του ἔργα ὅπως τὰ *Quatre dialogues faits à l'imitation des anciens* (Παρίσι 1630). Συγκρατεῖ τὶς κυριότερες φιλοσοφικὲς σχολές τῆς ἐλληνικῆς Ἀρχαιότητος²⁵ καὶ οἱ ἀναλύσεις του ἐπικεντρώνονται κυρίως στὴ συνέπεια

22. Ἐνθ' ἀν., σ. 173.

23. Ἡ Sylvia GIOCANTI στὴ διατριβή της, *Penser l'irrésolution*, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 34 γράφει: «le doute de la Mothe Le Vayer est de type polémique. Il ne peut se constituer qu'à partir de la position de l'adversaire dogmatique qui affirme opiniâtement une opinion qu'il n'a pas les moyens de fonder absolument en raison...». Σημαντικὲς συμβολές πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἀποτελοῦν οἱ ἐξῆς μελέτες τῆς ἰδίας συγγραφῆς: La Mothe Le Vayer: Scepticisme libertin et pratique de la contrariété, *Le scepticisme au XVIe et au XVIIe siècle. Le retour des philosophies antiques à l'âge classique*, (ἐκδ. Pierre-François MOREAU), τ. 2, Paris, Albin Michel, 2001, σσ. 239-256 καὶ La Mothe Le Vayer et la pratique du doute, *La lettre clandestine* 10 (2001), σσ. 31-42. Καθὼς καὶ τὴν πρόσφατη ἐργασία τοῦ Jean-Pierre CAVALLÉ, *Dissimulations. Jules-César Vanini, François La Mothe Le Vayer, Gabriel Naudé, Louis Machon et Torquato Accetto. Religion, morale et politique au XVIIe siècle*, Paris, H. Champion, 2002 (Lumière classique, 37).

24. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 6.

25. Ἀπὸ ἱστοριογραφικὴ ἀποψη, ὁ LA MOTHE LE VAYER εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ τὴν κλασικὴ Ἀρχαιότητα· ἔχει ἀσχοληθεῖ παράλληλα μὲ τὴ συγγραφὴ τοῦ *De la vertu des païens*, μὲ τὸ *Des anciens et principaux historiens grecs et latins*, Paris, De Sercy, 1646.

ανάμεσα στις ιδέες και τις πράξεις των αρχαίων διανοητών. Είναι φανερό ότι, ή κριτική του La Mothe Le Vayer, όπως εξάλλου και του συγχρόνου του Pascal²⁶, κατευθύνεται με αμείωτη δριμύτητα κατά του δογματισμού και κάθε μορφής ορθολογισμού· δογματικοί χαρακτηρίζονται, κατά τον La Mothe Le Vayer, ο Άριστοτέλης, ο Ζήνων ο Κιτιεύς, ο Επίκουρος, επειδή υπερηφανεύθηκαν, ότι βρήκαν την αλήθεια: «Les dogmatiques comme Aristote, Zénon de Citium, Épicure et les autres, que nous avons vus jusqu'ici, se vantent qu'ils ont trouvé la vérité»²⁷ και καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι δεν μένουν παρά οι σκεπτικοί, οι οποίοι κρατούν μία μέση θέση χωρίς να είναι ποτέ σίγουροι για την γνώση της αλήθειας: «Il reste les sceptiques qui tiennent le milieu et qui, après avoir examiné les raisons des uns et des autres, cherchent encore la vérité, n'étant pas bien certains si elle se peut trouver ou non»²⁸.

Ο La Mothe Le Vayer στην ανάλυση των αρχαίων ηθικών θεωριών έχει ως αφετηρία τον Σωκράτη²⁹, τον οποίο χαιρετίζει ως πατέρα της φιλοσοφίας· όχι, όπως ο ίδιος εξηγεί, από άγνοια των προηγούμενων Ελλήνων φιλοσόφων, αλλά με τον τρόπο αυτό προβάλλει τα πρωτεία του κορυφαίου αυτού Αθηναίου φιλοσόφου στον τομέα της ηθικής φιλοσοφίας, γιατί «πρώτος αυτός έφερε τη φιλοσοφία στη Γη»³⁰. Ακόμη ένα άλλο σημείο πού, σύμφωνα με τον La Mothe Le Vayer, διαχωρίζει τον Σωκράτη ακόμη και από τους Έπτά Σοφούς, είναι ότι ο ίδιος υπήρξε ηθικό υπόδειγμα με την ηθική του συνέπεια στην τραγική έκβαση της ζωής του. Αναφέρεται στην αναγνώριση της ενάρετης ζωής του Σωκράτη από εκκλησιαστικούς συγγραφείς: τον Ιωάννη Χρυσόστομο, τον Άγιο Άμβρόσιο και τον Ίερό Αύγουστινο, τον Μάρτυρα Ιουστίνο ο οποίος τον αποκάλεσε και χριστιανό. Επισημαίνει ακόμη, από ιστοριογραφική άποψη, τον Ξενοφώντα, τον Διογένη Λαέρτιο, τον Μαρσίλιο Φικίνο, για να καταλήξει, ότι ή καταδίκη του Σωκράτη για την υπεράσπιση των ιδεών του είναι ανάλογη με τον θάνατο των μαρτύρων του χριστιανισμού και θά πρέπει να είχε αποκαλεσθεί πρώτος μάρτυρας του Μεσσία, πριν ακόμη ο τελευταίος εμφανισθεί στον κόσμο³¹. Εκείνο το οποίο τονίζει ο La Mothe Le Vayer είναι, ότι ο Σωκράτης, αν και ειδωλολάτρης, θά πρέπει να δέχθηκε τη συγχώρεση του Θεού και να εισήλθε στον Παράδεισο³². Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, ότι πλάι του τοποθετεί και τον Κομφούκιο, «τον Σωκράτη της Κίνας»³³, επειδή και αυτός ασχολήθηκε αποκλειστικά με την ηθική:

«De sorte qu'on peut dire que Confutius fit descendre, aussi bien que Socrate, la philosophie du ciel en terre par l'autorité qu'ils donnèrent tous deux à la morale, que les curiosités de la physique, de l'astronomie et de semblables spéculations avaient presque fait mépriser auparavant»³⁴.

26. Martine PÉCHARMAN (έκδ.), *Pascal: qu'est-ce que la vérité?*, Paris, P.U.F., 2000 (collection Débats philosophiques).

27. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 123.

28. Ένθ' άν. Πβ. και την πραγματεία του, ή όποία τιτλοφορείται *Petit traité sceptique sur cette commune façon de parler: «N'avoir pas le sens commun»*, Paris, 1646.

29. Πρβλ. J.-P. CAVAILLÉ, *Socrate libertin, Socrate in Occidente*, Grassina, E. Lojacono, Le Monnier, 2004, σσ. 33-65.

30. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 18: «nous attribuerons volontiers l'avantage de rang à celui qu'on a dit avoir le premier de tous fait descendre la philosophie du ciel en terre».

31. Ένθ' άν., σ. 40.

32. Ένθ' άν., σ. 47.

33. Ένθ' άν., σ. 133: «on peut fort bien le nommer le Socrate de la Chine».

34. Ένθ' άν., σ. 134.

Για τον «θεϊκό» Πλάτωνα, υπογραμμίζει, ότι τόσο οί Πατέρες της Έκκλησίας όσο και ο Ίερός Αύγουστίνος στο *De Civitate Dei* έχουν υποστεί την γοητεία του³⁵. Προβάλλει τις πλατωνικές αντιλήψεις για την αγαθότητα του Θεού και την ανάγκη της θεϊκής λατρείας· αναλύει ακόμη τις όμοιότητες μεταξύ της πλατωνικής φιλοσοφίας και της χριστιανικής θεολογίας³⁶. Στην προσπάθειά του ν' αναιρέσει τις κατηγορίες ενάντια στο πλατωνικό σύστημα, αντλεί επιχειρήματα όχι μόνο από τους Πατέρες της Έκκλησίας και από τον Ίερό Αύγουστινο, αλλά και από τον Βησσαρίωνα, στο οποίο τις γνώμες αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα, επειδή απηχεί, κατά τον La Mothe Le Vayer, απόψεις Ελλήνων λογίων³⁷. Η υπεράσπιση αυτή του Πλάτωνα από έναν σκεπτικιστή δεν είναι παράδοξη, αν σκεφθεί κανείς, πόσο ή πλατωνική μεθοδολογική αντιμετώπιση των προβλημάτων χαρακτηρίζεται από πολυμέρεια και πώς, πολλές φορές, η διαπραγμάτευση όρισμένων θεμάτων παραμένει ανοιχτή.

Όσον αφορά τον Άριστοτέλη, ο La Mothe Le Vayer δεν εκδηλώνει τον ίδιο ενθουσιασμό όπως στις προηγούμενες περιπτώσεις· μάλιστα απορρίπτει την αυθεντία του Φιλοσόφου και αποδοκιμάζει τους μεταγενέστερους όπαδούς του. Αποκαλεί τον Σταγειρίτη «πνεῦμα της φύσης», υπογραμμίζοντας την επικράτηση του συστήματός του κατά την διάρκεια πολλών αιώνων ανάμεσα σε λαούς τόσο πολιτισμικά διαφορετικούς³⁸. Αναφέρεται στη συμβολή του Μεγάλου Άλβέρτου και του Θωμά Άκβινάτη, καθώς και σ' εκείνη των Άράβων, στην ευρύτερη διάδοση του αριστοτελισμού· χρησιμοποιεί ακόμη και πληροφορίες περιηγητών, οί οποίοι πιστοποιούν τον σεβασμό που προκαλεί το όνομά του σε λαούς, που δεν είχαν ασπασθεί τον χριστιανισμό, όπως π.χ. τους Όθωμανούς. Αποδίδει στον Άριστοτέλη την κατηγορία της ασέβειας³⁹ σχετικά με τις απόψεις του για την άθανασία της ψυχής και τον θεωρεί ένοχο για διάφορα ήθικα άτοπήματα, επικαλούμενος σχετικές μαρτυρίες του Ήσύχιου και του Πολύβιου. Καταλήγει πάντως στη διαπίστωση, ότι ό βίος του δεν υπήρξε υποδειγματικός για τις υπόλοιπες γενιές:

«Ce ne sont pas là des legs, ce me semble, d'une personne qui eût la foi implicite et qui, persuadée dans la loi de la Nature de l'existence d'un seul être Souverain, lui ait présenté son cœur en mourant pour obtenir sa miséricorde».

Δίνοντας έμφαση στις καταδίκες αριστοτελικών ως αίρετικών από την Καθολική Έκκλησία, απομυθοποιεί τον αριστοτελισμό, ό οποίος, γι' αυτόν, εξακολουθεί να παραμένει στο σκότος:

«Je pense qu'on se doit se souvenir là-dessus du surnom de "Sphinx", que ces mêmes interprètes lui donnent presque tous à cause de cette obscurité affectée parmi une si grande contrariété de sentiments, qu'il a répandue exprès en plusieurs lieux d'œuvres, comme la seiche fait son encre afin que les opinions qui lui étaient propres ne fussent pas si facilement reconnues»⁴¹.

35. Ένθ' άν., σσ. 48-49. Ο La Mothe Le Vayer ασχολήθηκε με την πλατωνική φιλοσοφία επίσης σέ ξεχωριστό του σύγγραμμα με τον τίτλο *De la lecture de Platon et de son éloquence*, τó όποίο εκδόθηκε τó 1643.

36. Ένθ' άν., σ. 51.

37. Ένθ' άν., σ. 58: «Le cardinal Bessarion montre combien saint Denys et tous les théologiens grecs l'ont estimé lorsqu'ils ont employé ses plus belles distinctions aux mystères de notre foi».

38. Ένθ' άν., σ. 59.

39. Constance BLACKWELL and Sachiko KUSUKAWA (έκδ.), *Philosophy in the sixteenth and seventeenth century: conversations with Aristotle*, Aldershot, Hants, Ashgate, 1999.

40. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 68.

41. Ένθ' άν., σ. 62.

Παρ' ὅλη αὐτὴν τὴν πολὺπλευρὴ ἐπιχειρηματολογία του, ὁ Γάλλος σκεπτικιστὴς ὀπισθοχωρεῖ μπροστὰ στὴ θετικὴ γνώμη τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ ἀναγνωρίζει τελικὰ ὁ ἴδιος, ὅτι χρωστᾷ στὸν Ἀριστοτέλη τὸ πιὸ γερὸ τμῆμα τῶν γνώσεών του⁴².

Ὁ La Mothe Le Vayer συνεχίζει τὴν ἀνάλυσή του μὲ τὸν Διογένη καὶ τοὺς Κυνικοὺς⁴³. ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Διογένη ὑπαγορεύεται πάλι ἀπὸ θετικὲς γνώμες ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, παρ' ὅλο πού, ἱστορικά, ὁ Ἀντισθένης θεωρεῖται θεμελιωτὴς τοῦ κυνισμοῦ. Ἀποδέχεται τὶς διάφορες κατηγορίες, οἱ ὁποῖες ἔχουν διατυπωθεῖ γιὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τοῦ Διογένη, ἀλλὰ τὸν θεωρεῖ σημαντικὸ φιλόσοφο καὶ καταλήγει μὲ τὴν σκέψη, ὅτι, ἂν πρέπει νὰ μισοῦμε τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὶς πράξεις τους, τότε θὰ πρέπει νὰ γίνουμε ἀπάνθρωποι καὶ νὰ μὴν ἀγαποῦμε ποτὲ κανέναν⁴⁴. Ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς εἶναι ὁ ἐπόμενος φιλόσοφος τὸν ὁποῖο μελετᾷ ὁ La Mothe Le Vayer καὶ ἡ ἐπιλογὴ του αὐτὴ βασίζεται στὴν αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν, ἡ ὁποία ἐπικρατοῦσε κατὰ τὴν ἐποχὴ του στὴ Στοά⁴⁵. ἀφιερώνει πολλὰ σελίδες ἐπίσης στὸν Σενέκα τοῦ ὁποῖου ἀναγνωρίζει σπάνιες γνώσεις καὶ ἰδιάζουσες ἀρετὲς (*vertus singulières*)⁴⁶. ὡστόσο, ἡ κριτικὴ του γιὰ τὸν στωικὸ σοφὸ ἐπικεντρώνεται στὸ ἰδανικὸ τῆς ἀπάθειας καὶ στὴ θεωρία γιὰ τὴν αὐτοχειρία, τὴν ὁποία ἀπερίφραστα καταδικάζει⁴⁷. Καί, ἐνῶ ἀνιχνεύει κοινὰ σημεῖα ἀνάμεσα στὴ στωικὴ ἠθικὴ καὶ τὸν χριστιανισμό, δὲν ἀποδέχεται τὴν ἠθικότητα τοῦ Ζήωνα:

«Encore qu'on ne puisse pas nier qu'il n'ait été un très grand personnage puisque tous les siècles depuis lui jusques à nous en ont convenu, sa fin néanmoins telle que nous l'avons présentée, sans aucune marque de repentance ni d'invocation divine, nous empêche de pouvoir rien penser que de très misérable touchant l'état de son âme»⁴⁸.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἀκολουθεῖ τὴν κριτικὴ τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου στὸν στωικισμό⁴⁹, τὸν ὁποῖο ὁ La Mothe Le Vayer ἀπορρίπτει στὸ σύνολό του ὡς «ἐξεζητημένο», ἔχοντας ὑπ' ὄψη του τὴν ἐπισήμανση τῶν ἀντινομιῶν τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν Πλούταρχο⁵⁰. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἐπίκουρο καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του, καταδικάζει θέσεις καὶ πράξεις τους γιὰ ἀσέβεια· ὡστόσο τηρεῖ στάση συμφιλωτικὴ, ἐπειδὴ δὲν ἀποτελοῦν τὴν χειρότερη μορφή ἀθεΐας, ἀλλὰ πολλὲς ἰδέες τους ὑπῆρξαν καλύτερες ἀπὸ τὶς πράξεις τους⁵¹. Θὰ σταθεῖ μὲ θαυμασμὸ στὶς ἀπόψεις τοῦ Πυθαγόρα γιὰ τὴ φιλία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν δυνατότητα ἐμπειρίας τοῦ θείου, μὲ τὶς ἐξῆς παρατηρήσεις:

42. Ἐνθ' ἀν., σσ. 67-68.

43. J.-M. GROS, La place du cynisme dans la philosophie libertine, *Libertinage et Philosophie au XVIIe siècle*, 7, 2003, σσ. 121-140.

44. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σσ. 80-81.

45. Ἐνθ' ἀν., σ. 81.

46. Ἐνθ' ἀν., σ. 150.

47. Julien-Aymard D'ANGERS, Stoïcisme et «libertinage» dans l'œuvre de La Mothe Le Vayer, *Revue des Sciences Humaines*, nouvelle série, fasc. 75, juillet-septembre 1954, σσ. 259-284. Ὁ La Mothe Le Vayer ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀνανεωτικὴ ἐρμηνεία τοῦ στωικισμοῦ τῆς ἐποχῆς του. Πβ. Pierre-François MOREAU, *Le retour des philosophies antiques à l'âge classique*, I: *Le stoïcisme au XVIe et au XVIIe siècle*, Paris, Albin Michel, 1999.

48. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 93.

49. IVAN GOBRY, La critique augustinienne du stoïcisme, *Diotima* 20, 1992, σσ. 113-119.

50. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 12: «l'extravagante pensée des stoïciens». Πβ. Margaret J. OSLER (ἐκδ.), *Atoms, pneuma and tranquillity: Epicurean and Stoic themes in the European thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.

51. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 119.

«Si l'on considère la grande doctrine de ce païen, ses préceptes touchant l'adoration divine, sa morale qui lui faisait examiner tous les soirs et tous les matins très soigneusement sa conscience, avec le reste de ses qualités qui l'ont rendu si admirable, il est impossible qu'on ne dise que c'est grand dommage que tant de belles vertus n'aient été chrétiennes»⁵².

Ο Πύρρων και ο σκεπτικισμός αποτελούν ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της πραγματείας του La Mothe Le Vayer⁵³. Αρχικά, προβάλλει τις διδαχές του Πύρωνα για τη θεότητα αλλά διαχωρίζει τη σημασία της μεθόδου του· παρατηρεί, ότι, αν κανείς αποκλείσει τα σφάλματα των σκεπτικιστών, τα όποια συναντούμε και σε άλλα συστήματα, οι φιλόσοφοι αυτοί θα μπορούσαν να αποβούν ικανοί ν' αποδεχθούν τα μυστήρια της χριστιανικής θρησκείας⁵⁴. Καταλήγοντας αναγνωρίζει, ότι ο ίδιος αποδέχεται τόσο τις αμφιβολίες των σκεπτικιστών, όσο και την άγνοιά τους:

«Voilà ce qui m'a donné des pensées si favorables pour une philosophie que je ne crois pas plus criminelle que les autres, pourvu qu'on lui fasse rendre les respects qu'elles doivent toutes à notre sainte théologie et que, comme une suivante seulement, elle soit appelée avec les autres au service de cette divine maîtresse»⁵⁵.

Τέλος, από τις αναλύσεις για την ευσέβεια των Αρχαίων φιλοσόφων, διαφαίνεται, ότι ο La Mothe Le Vayer ακολουθεί τη θεωρία του Montaigne για την ελευθερία της συνείδησης και αφήνει τελικά ανοιχτό στον άνθρωπο τον δρόμο της πίστης· δεν απαρνιέται, όπως ο Spinoza, τη θρησκεία για το λογικό αλλά μονάχα υπογραμμίζει τη στενότητα του περιεχομένου της χριστιανικής αρετής. Η αξιολόγηση των αρχαίων ηθικών θεωριών γίνεται κυρίως κάτω από την αὐθεντία της συνείδησης ως προς τί είναι ὀρθὸ καὶ καλὸ, παράλληλα μὲ τὴν συμμόρφωση πρὸς τὸ θεῖο θέλημα καὶ ὁ χριστιανικὸς σκεπτικισμὸς τὸν ὁδηγεῖ στὴν πίστη ὡς τελευταῖο του καταφύγιο⁵⁶.

Ρωξάνη ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
(Αθήναι)

52. Ἐνθ' ἄν., σ. 108.

53. Sophie GOUVERNEUR, La Mothe Le Vayer et la politique, ou l'usage libertin du scepticisme antique, *Libertinage et Philosophie au XVIIe siècle*, 7, 2003, σσ. 189-202.

54. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 128.

55. Ἐνθ' ἄν., σσ. 131-132.

56. Βλ. τὴν κατατοπιστικὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Jacques PRÉVOT, Ἐνθ' ἄν., σσ. 1443-1457.

**LA MOTHE LE VAYER:
LA VERTU DES ANCIENS**

Π ε ρ ί λ η ψ η

Le scepticisme moderne essentiellement lu à partir du scepticisme grec ou à partir du cartésianisme a souffert de ne pas être reconnu dans sa spécificité et sa cohérence tant théorique qu'éthique. La plupart des études consacrées à François de La Mothe Le Vayer (1588-1672) par ses biographes ou commentateurs ont été, jusqu'à présent, d'un intérêt inégal. Dans son ouvrage *De la vertu des païens*, il brosse une analyse critique de la philosophie morale de l'Antiquité. Son réalisme moral l'autorise à voir la vertu là où elle est réputée absente, chez les païens par exemple; car, il n'estime pas la foi indispensable au salut, ni une religion à la vertu. En réintégrant les peuples païens dans la communauté humaine, il tranche un problème que le Concile de Trente avait abandonné à l'indécision. Parmi les doctrines morales de l'Antiquité, La Mothe Le Vayer donne une place primordiale à celle de Socrate à qui il ne cesse de comparer non seulement Pythagore mais également Confucius, le «Socrate de Chine» comme il le qualifie. Il préfère Platon à Aristote, et se méfie de l'aristotélisme et de ses commentateurs. Il attribue des vertus à Épicure et Pythagore; mais c'est la secte sceptique qu'il considère de toutes les doctrines philosophiques, la moins contraire à la religion chrétienne, et la plus appropriée à recevoir les lumières surnaturelles de la foi.

Ρωξάνη ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

